

ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПОКАРАНЬ У КОНТЕКСТІ ЙОГО ВЗАЄМОДІЇ З ІНШИМИ ПРИНЦИПАМИ ПРАВА

Конопельський В. Я.

У статті проведений аналіз стану ефективності застосування на практиці принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях, визначені проблемні питання та виведені науково обґрунтовані шляхи їх вирішення.

Ключові слова: принципи; диференціація; індивідуалізація; виконання покарання; відбування покарання; засуджений до позбавлення волі; виправна колонія; персонал Державної кримінально-виконавчої служби України.

В статье осуществлен анализ состояния эффективности применения на практике принципа дифференциации и индивидуализации исполнения наказания в виде лишения свободы в исправительных колониях, установлены проблемные вопросы и выведены научно обоснованные пути их решения.

Ключевые слова: принципы; дифференциация; индивидуализация; исполнения наказания; отбывания наказания; осужденный к лишению свободы исправительная колония; персонал Государственной уголовно-исполнительной службы Украины.

In the article the analysis of the effectiveness of the practical application of the principle of differentiation and individualization of punishment of imprisonment in a penal colonies identified problems and derived evidence-based solutions.

Keywords: principles, differentiation, individualization, of punishment, of the sentence, sentenced to imprisonment, penal colony, the staff of the State Penitentiary Service of Ukraine.

Одним із принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, що визначені в ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу (далі - КВК) України, є принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань. Загалом зміст зазначеного принципу полягає в тому, що засуджені, зокрема, до позбавлення волі, розподіляються на більш-менш однорідні групи з метою застосування до них вимог режиму і засобів впливу, а також для запобігання негативної дії з боку осіб, які вчинили рецидив злочинів, та засуджених за тяжкі (особливо тяжкі) злочини, на інші категорії засуджених. Проте, як свідчить практика, через неналежне дотримання цього принципу щорічно у виправних колоніях України мають місце нові злочинні прояви з боку засуджених до позбавлення волі та інші негативні явища (випадки злісної непокори адміністрації цих установ; уживання спиртних напоїв і наркотичних речовин; поширення злочинної субкультури; т. ін.).

З огляду на це та у зв'язку з необхідністю вироблення заходів, спрямованих на більш ефективне вирішення існуючих з цих питань проблем, обрана тема статті є актуальною та такою, що має теоретико-прикладне значення.

Вивчення наукових праць з означеної проблематики показало, що над її вирішенням працюють такі науковці, як Г.А. Аванесов, Л.В. Багрій-Шахматов, І.Г. Богатирьов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, І.І. Карпець, О.Г. Колб, М.П. Мелентьев, В.О. Меркулова, О.О. Наташев, О.Л. Ременсов, А.Х. Степанюк, М.О. Стручков, Ю.М. Ткачевський, В.М. Трубников, Б.С. Утєвський, І.В. Шмаров та ін.

Проте досі ні в Україні, ні за кордоном не розроблено концептуальних засад щодо правильного й ефективного застосування принципу диференціації та індивідуалізації покарань, що й виступило додатковим аргументом при виборі теми цієї статті.

Зважаючи на дослідження вибраної в цій роботі проблематики та з урахуванням того, що поділ принципів як загалом на теоретичному, так і на правових рівнях, включаючи принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, про які йдеться в ст. 5 КВК України, є умовним, позаяк їх застосування на практиці носить комплексний характер, постановка питання про підвищення рівня їх використання відповідними суб'єктами правозастосовної діяльності, а отже, ефективності їх дії, є досить актуальним і необхідним завданням.

Як з цього приводу правильно зробив висновок А.П. Гель, принципи, що закріплені у КВК України, містять у собі ідеальні уявлення про реальну мету кримінально-виконавчої діяльності, а також про результати цілеспрямованих зусиль адміністрації органів та установ виконання покарань [1, 19].

У доктринальних джерелах термін "комплексно" означає спільно, воедино, не роз'єднуючи, не відділяючи одного від одного, поєднуючи з чим-небудь [2, 290].

Як показало вивчення наукової літератури, теоретичне обґрунтування взаємодії, як правило, здійснюється шляхом розгляду з позиції наук філософії, управління, соціології з подальшою інтеграцією цих положень у практику правового регулювання, включаючи й правоохоронну діяльність [3, 351-362]. Зокрема, у філософії існує декілька підходів до визначення поняття та розуміння змісту взаємодії.

Одна з позицій пов'язує її з наявністю зв'язків між будь-якими явищами об'єктивного світу [4, 620].

Інші вчені під взаємодією розуміють процес опосередкованого або безпосереднього впливу соціальних об'єктів один на одного, в якому взаємодіючі сторони пов'язані циклічною причинною залежністю [5, 656].

У філософському енциклопедичному словнику взаємодію тлумачать як філософську категорію, яка відображає особливий тип відношення між об'єктами, при якому кожний з об'єктів діє (впливає) на інші об'єкти, приводячи до їх зміни, і водночас зазнає дії (впливу) з боку кожного з цих об'єктів, що, у свою чергу, зумовлює зміну його стану [6, 77-78].

У філософських літературних джерелах радянської доби взаємодію представляли також через філософську категорію, яка тісно пов'язана з поняттям взаємозв'язку

й розглядалася як одна з форм останнього. При такому підході взаємодія полягала у зворотному впливі предмета чи явища на інший предмет. При цьому всі іші філософські категорії (причина, дія, необхідність, суперечність та ін.) визначались на той час конкретними видами взаємозв'язку [7, 154].

Загалом, узагальнивши різноманітні філософські погляди на поняття "взаємодія", Л.О. Фещенко обґрунтовано виділив такі основні його змістовні положення:

- 1) взаємодія існує лише за наявності двох і більше співіснуючих явищ;
- 2) взаємодія має місце лише тоді, коли явища існують водночас;
- 3) взаємодія відбувається між явищами, які мають між собою взаємний зв'язок і взаємообумовленість;
- 4) при взаємодії об'єкти змінюються;
- 5) при взаємодії кожен з об'єктів виступає одночасно і причиною, і наслідком;
- 6) при взаємодії можливим є настання позитивних і негативних наслідків;
- 7) форми взаємодії матерії мають універсальний характер [8, 18].

Саме на позиціях філософії ґрунтується й управлінський підхід до взаємодії, включаючи ДКВС України, який віднайшов своє відображення в науці теорії управління. Зокрема, з точки зору управління взаємодія характеризується наявністю спільного впливу елементів один на одного й передбачає можливість використання взаємодіючими суб'єктами можливостей один одного для досягнення як спільних цілей, так і мети кожного окремо [9, 353].

Отже, під взаємодією принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань слід розуміти процес опосередкованого та безпосереднього зв'язку й впливу їх один на одного з метою забезпечення виконання та відбування покарань в Україні.

Отже, системоутворюючими ознаками, що складають зміст указанного поняття, є:

1. Об'єктами взаємодії виступають принципи, що визначені в ст. 5 КВК України "Принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань", а саме:

- а) невідворотності виконання і відбування покарань;
- б) законності;
- в) справедливості;
- г) гуманізму;
- ґ) демократизму;
- д) рівності засуджених перед законом;
- е) поваги до прав і свобод людини;
- є) взаємної відповідальності держави і засудженого;
- ж) диференціації та індивідуалізації виконання покарань;
- з) раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки;
- і) поєднання покарання з виправним впливом;
- и) участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань.

Під об'єктом у науці розуміють пізнавальну діяльність, що існує поза свідомістю людини й незалежно від неї, а також - явище, предмет, особу, щодо яких спрямовано певну діяльність, увагу тощо [2, 411].

У цьому разі зазначена діяльність між об'єктами

(принципами) спрямована на їх взаємозв'язок і взаємовплив один на одного.

2. Це процес опосередкованого та безпосереднього зв'язку та впливу об'єктів один на одного.

Процес - послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається в закономірному порядку; сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку [2, 511].

Опосередковано - це подано або виражено не безпосередньо, а через що-небудь інше, за допомогою посередньої ланки [2, 439].

Безпосередньо - те, що здійснюється без проміжних ланок, посередництва кого-, чого-небудь; прямо [2, 32].

Зв'язок - співвідношення між різними факторами, явищами, подіями й т. ін., засновані на взаємозалежності і взаємообумовленості [2, 232].

Вплив - це дія, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета [2, 101].

Отже, процес взаємодії принципів передбачає пряме і непряме їх співвідношення, а також взаємодію, спрямовану на досягнення спільної мети їх діяльності.

3. Метою взаємодії є забезпечення виконання та відбування покарання.

Мета (нім. *ziel*) - те, до чого прагнуть, чого хочуть досягнути [10, 648].

Забезпечення - це створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантувати щось [2, 187].

Виконання покарань - це застосування адміністрацією органів і установ виконання покарань до засуджених державного примусу, який полягає в процедурі обмеження їх прав і свобод, що є змістом покарань, визначених у КК України [11, 23].

Відбування покарань - це діяльність засуджених, що ґрунтується на вимогах безумовного виконання приписів закону, вироку суду, законних вимог (розпорядження) персоналу органів та установ виконання покарань [12, 11].

Отже, метою взаємодії є створення за допомогою принципів надійних гарантій щодо реалізації, адміністрацією органів та установ виконання покарань державного примусу відносно засуджених та діяльності останніх, пов'язаної з безумовним виконанням приписів закону, вироку й законних вимог персоналу з цих питань.

Саме ці теоретико-рекомендаційні та методологічні засади й були використані при з'ясуванні цього питання дослідження та виробленні науково обґрунтованих заходів, спрямованих на підвищення рівня взаємодії принципу диференціації та індивідуалізації з іншими принципами кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, що визначені в ст. 5 КВК України.

Розгляд зазначеного питання можна розпочати з першого переліку принципів, що знайшов своє відображення у КВК, принципів невідворотності виконання і відбування покарань.

Цей принцип, як встановили А.Х. Степанюк та І.С. Яковець, є похідним від принципу невідворотності покарання та невідворотності кримінальної відповідальності [13, 21].

Хоча більш точно зазначений принцип у кримінальному праві України має назву принципу невідворотності кримінальної відповідальності [14, 332].

Зміст принципу невідворотності кримінальної відповідальності виявляється в тому, що:

- а) кожна особа, у протиправних діях якої є склад злочину, повинна нести кримінальну відповідальність;

б) така особа не може бути покарана за один той самий злочин двічі (ч. 3 ст. 2 КК "Підстави кримінальної відповідальності") [15, 22].

Поряд з цим, цей принцип, що визначає послідовність стадій кримінальної відповідальності, у кримінально-виконавчому праві України виступає вже як принцип невідворотності виконання і відбування покарання, установлюючи правила, за якими здійснюється кара, та виконуючи роль механізму кримінально-виконавчої діяльності.

Більш того, принцип невідворотності невіддільний від кримінально-виконавчої діяльності, безпосередньо наявний у ній та визначає її істотні риси, а отже, має невід'ємний зв'язок і взаємодію з принципом диференціації та індивідуалізації виконання покарань.

Зміст цієї взаємодії полягає в тому, що:

1) і перший, і другий принципи по своїй суті виступають засобами та гарантіями забезпечення одного із завдань, визначених у ст. 1 КВК та ч. 2 ст. 50 КК України, здійснення кари щодо засуджених.

Кара через застосування принципу невідворотності виконання та відбування покарання щодо засуджених до позбавлення волі полягає в тому, що, якщо особа не була звільнена судом від покарання та його відбування на підставах, визначених у розділі XII Загальної частини КК України (ст.ст. 74-87), то й установа виконання покарань, з одного боку, і засуджений, з іншого, зобов'язані приступити до, відповідно, його виконання та відбування. При цьому, як обґрунтовано зауважила І.С. Яковець, має комплексний характер і реалізується шляхом застосування до засуджених усієї сукупності правообмежень, установлених не тільки КК України, а й режимом відбування конкретного кримінального покарання [16, 224]. Більш того, як встановили ряд науковців (О.М. Джужа, С.Я. Фаренюк, В.О. Корчинський), реалізація кари властива виконанню всіх видів покарання, але її обсяг залежить від конкретного виду покарання [17, 74].

Свого часу М.О. Стручков визначив, що зміст кари в позбавленні волі полягає в ізоляції засудженого від суспільства від певного оточення, у різноманітних правообмеженнях, яких зазнає громадянин у силу відбування покарання, а також у низці обмежень побутового характеру, які несе із собою перебування в місцях позбавлення волі [18, 19].

Серцевиною змісту принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі також є ізоляція засудженого (як видова - щодо окремо взятої категорії осіб, так і індивідуальна - відносно конкретно взятого засудженого), що об'єднує можливості цього принципу та принципу невідворотності виконання й відбування покарання в реалізації кари у виправних і виховних колоніях України.

Саме тому в умовах недосконалості та фізичної і технічної зношеності інженерно-технічних засобів охорони і нагляду зазначені принципи на практиці мають застосовуватись з максимальною ефективністю, враховуючи, що до каральних елементів, як обґрунтовано довів С.І. Дементьєв, поряд із зазначеними вище, відносять: сам факт засудження особи судом від імені держави; тривалість строку, вид і місце розташування виправної колонії, обмеженість політичних, трудових, сімейних і деяких інших прав [19, 6].

Аналогічну позицію займають А.Х. Степанюк та В.М. Трубніков, які безспідставно переконані, що

головним змістом покарання у виді позбавлення волі, основним його каральним елементом є саме ізоляція засудженого від соціального оточення, сім'ї, близьких, друзів, знайомих, колективу, де він працював, у спеціальній закритій установі [20, 9].

Як свідчить практика, одним із найбільш негативних наслідків ізоляції особи від суспільства, а отже, і результатом реалізації та взаємодії між собою на практиці принципів невідворотності виконання і відбування покарання та диференціації й індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі є те, що після 5-7 років безперервного перебування у виправних колоніях України в засуджених настають незворотні зміни психіки, а понад 35 % осіб, які звільняються, потребують спеціальної психологічної чи психіатричної допомоги [21, 35].

Зважаючи на це та практику тримання засуджених у дільницях посиленого контролю, варто було б ч. 3 ст. 97 КВК України "Тримання засуджених до позбавлення волі в дільниці посиленого контролю", доповнити словосполученням "а також відновлювального характеру" та викласти її в наступній редакції:

"На кожного засудженого розробляється спеціальна індивідуальна програма, яка передбачає заходи індивідуально-виховного, психотерапевтичного, психокеруючого, а також відновлювального характеру";

2) ні принцип невідворотності виконання та відбування покарання, ні принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі не повною мірою забезпечують реалізацію такого законодавчо визначеного завдання, як запобігання вчиненню нових злочинів засудженими та профілактику їх асоціальної поведінки.

Як результат, щорічно особи, які тримаються у виправних і виховних колоніях, учиняють більше 400 злочинів [22, 6-7] стають жертвами злочинів у місцях позбавлення волі (10-12 засуджених); учиняють самогубство; стільки ж осіб помирають від різноманітних хвороб (майже 1 тис. осіб); стільки ж отримують травми та хвороби, які не дозволяють їм у подальшому працювати в ході відбування покарання та відшкодувати завдану злочиним шкоду [23, 36-48].

Ураховуючи зазначене та практику виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі, слід ч. 2 ст. 95 КВК "Тримання засуджених до позбавлення волі в дільниці карантину, діагностики і розподілу" доповнити словосполученням "а також реалізації мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України" та викласти її в наступній редакції:

"За результатами медичного обстеження, первинної психодіагностики і психолого-педагогічного вивчення та на підставі кримінологічної, кримінально-правової характеристики на кожного засудженого складається індивідуальна програма соціально-виховної роботи, а також реалізації мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України";

3) не зважаючи на те, що головним критерієм оцінки щодо ефективності застосування в кримінально-виконавчій діяльності принципів невідворотності виконання й відбування покарання та диференціації й індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі є ізоляція засудженого від суспільства у відповідній кримінально-виконавчій установі закритого типу, забезпечити це в Україні практично неможливо.

Зміст цієї проблеми полягає в тому, що на сьогодні

в СІЗО України через відсутність спеціалізованих УВП утримується більше 200 осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, хоча відповідно до вимог розділу IV глави 22 КВК "Виконання покарання у виді довічного позбавлення волі" це покарання має відбуватися засудженими у виправних колоніях середнього та максимального рівнів безпеки (ст. 150), а також практично всі засуджені до арешту, позаяк арештні дома в Україні не побудовані (глава 12 КВК "Виконання покарання у виді арешту" передбачає його виконання лише в цих УВП (ст. 50)) [24, 14-15].

Крім цього, у СІЗО утримуються ті категорії засуджених, які вкрай негативно впливають на рівень ізоляції інших осіб, що перебувають у зазначених установах попереднього ув'язнення, а саме:

а) засуджені до позбавлення волі, вирок (ухвала) щодо яких вступив у законну силу (ст. 532 КПК "Набрання судовим рішенням законної сили") та які в 10-денний термін мають бути направлені у виправні або виховні колонії для відбування покарання (ст. 87 КВК "Направлення засуджених до позбавлення волі для відбування покарання").

Проте через брак коштів як у ДПТС України, так і Національній гвардії України (колишніх Внутрішніх військах України), відправлення етапом засуджених до позбавлення волі із СІЗО до колонії здійснюється в міру наповнення цими особами вагон-заків або авто-заків, тобто з порушеннями встановлених у законі строків [24, 45-46];

б) транзитно-пересильні засуджені, які в порядку ст. 90 КВК "Тимчасове залишення засудженого в слідчому ізоляторі і переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора" перебувають у СІЗО чи направляються до іншого слідчого ізолятора для забезпечення провадження слідчих (розшукових) дій у справі про злочин, учинений іншою особою або цією ж особою, за який вона була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді;

в) інші особи, строки перебування яких у СІЗО продовжуються судами або такі особи числяться за судами тривалий час, що не співвідносяться ні з нормами КПК, ні строками тримання в СІЗО [25, 9-10].

Як свідчить практика, тривале перебування таких засуджених у СІЗО призводить до їх впливу на інших осіб, які тримаються у цих установах попереднього ув'язнення, а також до порушень правил ізоляції та інших більш тяжких наслідків (злочинів; міжкамерних зв'язків; групової непокори та масових безпорядків) [26, 28-32].

Для запобігання зазначеним надзвичайним ситуаціям у СІЗО та нейтралізації детермінант злочинності, а також кримінальної субкультури, варто було ст. 8 Закону України "Про попереднє ув'язнення", яка регулює питання роздільного тримання осіб у місцях попереднього ув'язнення, доповнити частиною шостою наступного змісту:

"Адміністрація установи попереднього ув'язнення забезпечує диференційований та індивідуальний підхід до розміщення ув'язнених під варту та засуджених, а також повну ізоляцію однієї категорії осіб від іншої.

Персональну відповідальність за правильність та стан розміщення осіб несе начальник установи попереднього ув'язнення".

Отже, слід визнати, що сучасний стан реалізації на практиці принципів невідворотності відбування й виконання покарання та диференціації й індивідуалізації

виконання покарання у виді позбавлення волі зобов'язує законодавця внести кардинальні зміни в нормативно-правові акти з питань ізоляції засуджених з тим, щоб привести зміст цих принципів до логіки соціально-правової природи закону та власне, поняття "ізоляції".

Література

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В.В. Коваленка, А.Х. Степанюка. - К.: Атіка, 2012. - 492 с.
2. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т.В. Ковальова. - Х.: Фоліо, 2005. - 767 с.
3. Гречанюк С.К. Поняття та сутність взаємодії органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України з державними та неурядовими інституціями // Діяльність державної кримінально-виконавчої служби України: адміністративно-правовий аспект: Навчальний посібник / Ред. колегія: В.П. Петков (голова) та ін. - К.: КНТ, 2011. - С. 351-362.
4. Большая Советская Энциклопедия / гл. ред. А.М. Прохоров. - М.: Сов. Энцикл., 1951. - Т. 7. - 1021 с.
5. Новейший философский словарь / [сост. А.А. Грицанов] - Мн.: Изд. В.М. Скаун, 1998. - 1296 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / [за ред. В.І. Шинкарука]. - К.: Абрис, 2002. - 688 с.
7. Український Радянський енциклопедичний словник: в 3-х / [уклад М.П. Бажан та ін.]. - К.: Україн. Рад. енциклопедія, 1966. - Т. 1. - 893 с.
8. Феценко Л.О. Взаємодія органів внутрішніх справ з державною податковою службою у здійсненні правоохоронної діяльності: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Феценко Леся Олександрівна. - К., 2007. - 217 с.
9. Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України: Адміністративно-правовий аспект: Навч. посіб. / ред. кол.: В.П. Петков (голова) та ін. - К.: КНТ, 2011. - 648 с.
10. Булыко А.Н. Большой словарь иностранных слов 35 тысяч слов. - Изд. 3-е, испр., перераб. - М.: Мартин, 2010. - 704 с.
11. Кримінально-виконавче право: Словник: Навчальний посібник / Упоряд.: Р.В. Алієв, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, В.Г. Хашев / За заг. ред. Т.А. Денисової. - Запоріжжя: "Інтер-М", 2014. - 293 с.
12. Кримінально-виконавче право України (схеми і таблиці): навч. посіб. / [А.А. Васильєв, Ю.О. Гуренко, О.О. Житний та ін.]; за заг. ред. О.М. Литвинова. - Х.: ХНУВС, 2014. - 212 с.
13. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент. / А.Х. Степанюк, І.С. Яковець; за заг. ред. А.Х. Степанюка. - Х.: Юрінком Інтер, 2005. - 560 с.
14. Рябчинська О.П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія / Олена Павлівна Рябчинська. - Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. - 448 с.
15. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина: Навч. посібник. - вид. 3-тє, переробл. та доп. - К.: Алерта, 2014. - 352 с.
16. Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія / І.С. Яковець. - Х.: Право, 2013. - 392 с.
17. Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини): Навч. посіб. / За заг. ред. О.М. Джули. - К.: Юрінком Інтер, 2002. - 448 с.
18. Стручков Н.А. Советское исправительно-трудовое право. - М.: Юрид. лит., 1963. - 224 с.

19. Дементьев С.И. Лишение свободы как мера уголовного наказания [Текст]: текст лекций / С.И. Дементьев. – Краснодар: Сов. Кубань, 1977. – 64 с.

20. Степанюк А.Х. Режим відбування позбавлення волі в установах виконання покарань [Текст]: конспект лекцій / А.Х. Степанюк, В.М. Трубніков. – Х.: Укр. юрид. акад., 1994. – 60 с.

21. Маляренко В.Т. Про соціальну зумовленість і справедливність покарання // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 2 (31). – С. 32-44.

22. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році: інформ. бюл. – К.: ДПтСУ, 2013. – Кн. 1. – 68 с.

23. Захист прав потерпілого від злочину в кримінально-виконавчому праві: [навч. посіб.] / [В.В. Василевич, А.П. Гель, В.П. Захаров та ін.]; за заг. ред. А.Х. Степанюка та О.Г. Колба. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2010. – 176 с.

24. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ за 6 місяців 2014 року: Інформ. бюл. – К.: ДПтС України, 2014. – Кн. 1. – 57 с.

25. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О.А. Банчук, І.О. Дмитрова, З.М. Саїдова, М.І. Хавронюк. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2013. – 40 с.

26. Стан оперативно-службової діяльності слідчих ізоляторів у 2013 році // Інформаційний бюлетень. – К.: Державна пенітенціарна служба України, 2014. – № 3. – 36 с.

Конопельський В.Я.,

кандидат політичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального права та кримінології

ОДУВС

Надійшла до редакції: 12.12.2014

УДК 159.9:34.01

ПСИХОЛОГІЯ ГРУПОВОГО ТА ОСОБИСТІСНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Надибська О. Я.

У статті йдеться про те, що в процесі формування соціально-правової системи людство керується як особистісними, так і груповими інтересами, що мають різний зміст, але спільне походження. Акцентується увага на визнанні пріоритетності особистісних інтересів, ролі особистості у формуванні тієї чи іншої структури, та, з іншого боку, визнанні повного домінування структури, яка диктує особистості контури її власної поведінки.

Ключові слова: особистість, групове, індивідуальне, структура, конфлікт, соціальна практика.

В статье идет речь о том, что в процессе формирования социально-правовой системы человечество руководствуется как личностными, так и групповыми интересами, которые имеют разное содержание, но общее происхождение. Акцентируется внимание на признании приоритетности личностных интересов, роли личности в формировании той или иной структуры, и, с другой стороны, признании полного доминирования структуры, которая диктует личности контуры ее собственного поведения.

Ключевые слова: личность, групповое, индивидуальное, структура, конфликт, социальная практика.

To the article speech goes about that process of forming of the sociallegal system humanity follows both personality and group interests that have different maintenance, but homogeneity. Attention is accented on confession of priority of personality interests, role of personality in forming of that or other structure, and, on the other hand, confession of the complete prevailing of structure that dictates personalities contours of her own behavior.

Keywords: personality, group, individual, structure, conflict, social practice.

Питання про долю групового та особистісного впливу на формування соціально-правової системи не може бути вирішено однозначно. Різні суспільства демонструють нам різну міру прийняття групового чи особистісного інтересу у формуванні соціально-правової системи. Однак ми наскільки стверджувати, що тільки соціум у цілому

може створити достатнє поле, на якому оформляться настільки потужні лінії напруги, що зможуть корегувати та спрямовувати суспільство загалом та кожного його члена окремо. Питання про роль особистісних і групових зусиль у формуванні соціально-правової системи потребує особливої уваги та описання методологічної програми нашого дослідження.

Спробуємо детальніше аргументувати нашу думку, спираючись на теорію відомого німецького соціолога, представника соціальної психології Норберта Еліаса. У своєму відомому дослідженні "Суспільство індивідів" Норберт Еліас концентрує увагу на дихотомії соціального та особистісного співвідношення між ними як в історичному, так і в цивілізаційному аспектах.

Норберт Еліас починає своє дослідження зі звернення до постулату, що здається сучасній людині аксіомою – індивідум та суспільство є поняттями протилежними. Але це не так. Індивіди та суспільство знаходяться в настільки складному зв'язку, що важко не піддатись спокусі обрати якійсь спрощений варіант відповіді на питання про рушійну силу соціально-правової системи, що є основним завданням цієї статті. Складність пошуку відповіді також полягає в тому, що суспільство як феномен не має "фізичного тіла", воно не втілюється в якусь конкретну структуру чи особистість. Суспільство – це багато людей разом. Але багато людей разом в Індії створюють інше суспільство, ніж в Америці чи Англії [10, 14]. Отже, слід визначити функціональну роль особистості або чогось вищого за неї у формуванні соціально-правової системи. Еліас указує на дивний парадокс – суспільство в тому вигляді, яким ми його знаємо, ніким з людей чи всіма людьми разом свідомо не планувалося, але існує лише завдяки тому, що окремі люди прагнуть здійснити власні інтереси, і водночас від волі окремих людей не залежить [10, 15].

Відповіді на питання щодо природи рушійної сили соціокультурного розвитку дотепер поділяються на дві ідейно-сміслові групи. У смислового центрі першого варіанту відповіді є впевненість у тому, що історію роблять особистості. Друга група базується на ствердженні всесильності структури. Із часів написання "Суспільства індивідів" точкою зору, що превалує, стала

© О.Я. Надибська, 2015